

Jacek Knopek

Katedra Międzynarodowych Stosunków Politycznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID 0000-0002-9878-5808

**Losy jeńców alianckich z okresu II wojny światowej
w Tychowie**

Pomorze Zachodnie, będące w części spadkobiercą dawnego Księstwa Zachodniopomorskiego, skrywa na swoim terenie wiele ciekawych miejsc i miejscowości, świadków swej zacnej przeszłości. Jednym z nich jest położone na pograniczu Pojezierza Drawskiego i Równiny Białogardzkiej, w zlewni strugi Liśnicy na terenie powiatu białogardzkiego Tychowo, które znane jest z trzech prestiżowych powodów. Po pierwsze jest to jedno z najmłodszych miast w Polsce, bowiem uzyskało ten status 1 stycznia 2010 roku, a tym samym zniesiono wówczas istniejące tam sołectwo składające się także z osady Dobrochy. Po drugie na miejscowym cmentarzu znajduje się pomnik przyrody – największy co do wielkości w Polsce i drugi w Europie głaz narzutowy Trygław, który przywędrował tu dzięki działalności lodowca skandynawskiego. Trzecim elementem wyróżniającym to miejsce był działający w bliskim sąsiedztwie tego ośrodka miejskiego od 14 maja 1944 do początku lutego 1945 roku obóz jeniecki Gross Tychow, funkcjonujący w strukturach hitlerowskiego państwa niemieckiego jako Stalag Luft IV z przeznaczeniem dla zestrzelonych lotników amerykańskich i brytyjskich.

Ten ostatni z charakterystycznych determinantów wyróżniających Tychowo na mapach współczesnego województwa zachodniopomorskiego, stał się przedmiotem pracy zbiorowej przygotowanej pod wspólną redakcją przez Pawła Michalaka i Michała Polaka. Jak podkreślili we wstępie do opracowania jego redaktorzy:

Obóz w Tychowie tworzyli jeńcy z amerykańskich sił powietrznych, a także Royal Air Force, głównie z Wielkiej Brytanii, ale także z Kanady, Południowej Afryki, Australii, Nowej Zelandii, Polski (60 lotników), Danii i Czech. Na początku 1945 r. w obozie przebywało 8 708 Amerykanów, 902 Brytyjczyków, 132 Rosjan. (...) Do historii przeszła ewakuacja obozu na przełomie stycznia i lutego 1945 r. i 950-kilometrowy „Marsz Śmierci” w rejon Hamburga, podczas którego z około 6 000 jeńców zmarło z wycieńczenia 1 300. Gehenna lotników trwała 2 miesiące, a ocaleli doczekali się wolności 2 maja 1945 r., wyzwoleni przez wojsko amerykańskie w Stalagu XI B (s. 7).

W skład opracowania – poza wstępem – weszły trzy części. W pierwszej – zatytułowanej *Studia i upamiętnienia* – znalazły się artykuły o charakterze naukowym, popularnonaukowym i popularnym. W drugiej – o tytule *Relacje i dokumenty* – zamieszczono źródła historyczne do dziejów tego obozu jenieckiego. W trzeciej – o nazwie *Ikonografia* – zawarto fotografie odnoszące się do samego obozu oraz do ludzi, którzy byli z tym charakterystycznym miejscem związani.

W części pierwszej opracowania (ss. 108) znalazło się siedem artykułów, wspomnień i sprawozdań. Do rangi tekstów naukowych zaliczyć można dwa pierwsze. Są to Grzegorza Śliżewskiego *Polscy lotnicy ze Stalag Luft IV Gross Tychow* (s. 11–67) oraz Krzysztofa Bukowskiego *Z przestworzy do stalagu* (s. 69–79). Cechy naukowe, ale odnoszące się do innej niż historia dyscypliny, ma także tekst Anny Gut-Czerwonki *Pomniki obozu Stalag Luft IV Gross Tychow w twórczości Zygmunta Wujka* (s. 81–100). Pozostałe materiały mają charakter wybitnie sprawozdawczy bądź kronikarski, dlatego też różnią się one od pierwszych i formą, i objętością. Należą do nich: Pawła Michalaka *Z kart historii. Jubileuszowe spotkanie* (s. 101–102); Wojciecha Grobelskiego *Modroleska rocznica* (s. 103–105); Jarosława Jurkiewicza *Amerykańska wdzięczność za pamięć o jeńcach spod Tychowa* (s. 107–114); Wojciecha Sokołowskiego *Upamiętnianie jeńców przez Bałtyckie Stowarzyszenie Miłośników Historii „Perun”* (s. 115–117). Materiały zawarte w tym dziale są pogłębieniem prowadzonych przez autorów dociekań naukowych (Grzegorz Śliżewski i Krzysztof Bukowski) bądź zostały przedrukowane z wydawnictw wcześniejszych (Jarosław Jurkiewicz¹).

¹ Por. „Prestiz. Magazyn Koszaliński” 2017, nr 6.

W części drugiej opracowania (ss. 94) – jak to odnotowano już w pierwszych akapitach recenzji – znalazło się dwadzieścia relacji i dokumentów odnoszących się do tego obozu jenieckiego. Jak scharakteryzowali ten dział redaktorzy opracowania „to fragmenty wyboru dokumentów dotyczących obozu oraz relacji byłych jeńców, zebranych przez Josepha O’Donnella w pamiętkowej publikacji: *A History od Stalag Luft IV. May 1944–February 1945, Book IV of The Shoe Leather Express*” (s. 8). Wybrane do polskiego przekładu dokumenty i przekazy tłumaczyli, pod opieką Agnieszki Marciński studenci Koła Naukowego Anglicus, uczący się na Wydziale Humanistycznym Politechniki Koszalińskiej, za co złożyli redaktorzy opracowania swoje podziękowania na stronie tytułowej oraz we wstępie do książki. Dokumentacja ta ma różnoraki charakter, od wspomnień samych lotników amerykańskich, poprzez dokumentację redagowaną w czasie wojny przez Sekretariat Obrony i Sekretariat Stanu USA, do rycin obozowych, których autorem był Carolyn Councill.

W części trzeciej opracowania (ss. 18) znalazły się współczesne fotografie upamiętniające głównie uroczystości cywilne i wojskowe, odnoszące się do wydarzeń rocznicowych dotyczących powstania tego obozu bądź rozpoczęcia jego ewakuacji, która miała związek ze zbliżaniem się od wschodu na Pomorze Zachodnie oddziałów Armii Czerwonej.

Opracowanie *Obóz dla jeńców alianckich Stalag Luft IV w Tychowie (1944–1945). Studia, relacje i upamiętnienia* wydane zostało staraniem Wydawnictwa Uczelnianego Politechniki Koszalińskiej. Trzeba przyznać, że wydanie jest okazjonalne, ponieważ ekspresyjnej okładce towarzyszy twarda oprawa, a skład edytorski i jakość publikowanych dokumentów czy fotografii jest z wyższej półki wydawniczej. Redaktorzy tego opracowania nie wzięli na siebie ciężaru przygotowania tekstów naukowych, albowiem – poza krótkim tekstem sprawozdawczym Pawła Michalaka – napisali jedynie bardziej opisowy aniżeli metodologiczny wstęp. Ta część opracowania podkreśla też dla kogo niniejsza książka powstała. Ma ona głównie charakter popularnonaukowy i jej naczelnym zadaniem jest popularyzacja wiedzy o regionie, czyli o Pomorzu Środkowym, będącym od 1999 roku częścią województwa zachodniopomorskiego. Pod tym względem spełnia ona swoje zadania. Na naukowe i analityczne opracowanie historii Stalagu Luft IV w Tychowie będziemy jednak musieli jeszcze poczekać. Na pewno warto jest takie zamierzenie zrealizować i to z kilku co najmniej względów – brak całościowego opracowania problemu; członkostwo Polski w Pakcie

Północnoatlantyckim; szczególny rodzaj relacji łączących od 1999 roku Polskę z USA i z Wielką Brytanią itd. Do takiego przedsięwzięcia redaktorów opiniowanego opracowania gorąco zachęcam.

Jacek Knopek

Obóz dla jeńców alianckich Stalag Luft IV w Tychowie (1944–1945). Studia, relacje i upamiętnienia, praca zbiorowa pod red. Pawła Michalaka i Michała Polaka, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2018, ss. 233.